Бюгюн – Кавказ урушда жоюлгъан адыгланы эсгериуню кюню

Шабат кюн, хычауман ай (май), 21, 2021 жыл № • 56 (20945)

ЗАМАН

Газета издается на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ru

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.В.Коковну Кавказ урушда жоюлгъан адыгланы эсгериуню кюню бла байламлы ОБРАЩЕНИЯСЫ

Къабарты-Малкъарны хурметли жамауаты!
Багъалы жерлешлерим!

Кавказ уруш мындан 157 жыл алгъа бошалгъанды. Ол къазауат адыг миллетни тарыхында бек бушуулу кезиуюне саналады. Ол замандагъы кючлю къыралланы бир бирге къажау сюелиулерини хатасындан къозгъалгъан къанлы уруш бек уллу къоранчлагъа келтиргенди. Бу май кюнде биз аны хатасындан азап чекгенлени, аны кезиуюнде жоюлгъанланы башыбызны энишге ийип эсгеребиз, туугъан жерлерин къоюп, тыш къыраллагъа кетип, анда азап чегип, термилип жашаргъа тюшген адыгла бла бирге ачыу этебиз.

Бюгюн ол бушуулу кезиуню эсгере, биз ата-бабаларыбызгъа ауур акъыллылыкълары, эслиликлери ючюн ыразылыгъыбызны билдиребиз. Ала, къыйын кезиуде Россей бла байламлыкъла эрттеден келгенлерин, хайырлы да болгъанларын эсге алып, ма ол къадар магъаналы сайлауларына кертичилей къалгъандыла, адыг халкъны миллет энчилигин, ана тилин, бай адет-тёрелерин сакълаялгъандыла, келир тёлюлеге туугъан жерлеринде къыралыбызны башха халкълары бла биригип, бир юйюрча болуп жашаргъа онг бергендиле.

Бирликде бла келишиулюкде жашау этиуню ёмюрлени теренинден келген тёрелери Ата журтубузну кючлюлюгюню бла деменгилилигини алгъынча тутхучлу мурдору болгъанлай къаллыгъына, туугъан Къабарты-Малкъарыбызны айный, жашнай да барлыгъына ышаныулукъ бергенлей турлугъуна ишексизме. Республикада жашагъанланы барысына да кийик саулукъ, мамырлыкъ, ырахатлыкъ, монглукъ тежейме.

Бу кюннге аталгъан материал 4-чю бетде басмаланады.

КЪАРАУ

Кёргенин жаратханды, спорт объектлени ырысхы-техника болумларын игилендире барыргъа буюргъанды

КъМР-ни Правительствосуну Председатели **Мусукланы Алий** «Стадион «Спартак» къырал бюджет учрежденияны эмда Къабарты-Малкъарны жыйымдыкъ командаларын спорт жаны бла хазырлагъан араны жокълагъанды. КъМР-ни спорт министри **Ислам Хасанов** бла бирге ол объектлени техника болумларына къарагъанды.

«Къабарты-Малкъар Республикада физкультураны бла спортну айнытыу» къырал программагъа кёре республикалы бюджетден башында сагъынылгъан объектледе иги кесек иш тамамланнганды. Ол санда энчи майданланы тап халда тутарча техника да алынннганды.

Стадионда уа республиканы правительствосуну таматасы жараула бардырылыучу майданла къалай жангыртылгъанларына къарагъанды, ачыкъ физкультура-саулукъландырыучу комплекс, ол санда жалгъан кырдыгы бла футбол майдан, чабыучу жолчукъла, спорт тренажёрчукъла, не халда болгъанларын кёргенди. Спорт объект «Демография» миллет проектге кёре ишленнгенди.

Жыйымдыкъ командаланы спорт жаны бла хазырлагъан арада уа эки гитче футбол майдан жангыртылгъанды, теннис корт жарашдырылгъанды. Универсал спорт комплексни мекямында да боксну залына шёндюгю спорт-технология оборудование салыннганды. Художественный гимнастиканы отоуунда уа кондиционерле орнатылгъандыла.

Объектлеге къарап чыкъгъандан сора, Мусукланы Алий тийишли министерстволагъа алагъа бойсуннган учреждениялары ырысхы-техника болумларын игилендире барыргъа буюргъанды.

Жазылыу - 2021

Энтта да кезиу жетди

Хурмтели жамауат!

2021 жылны экинчи жарымына жазылыу кампания башланнганды. Сиз «Заман» газетге почтаны битеу бёлюмлеринде жазылыргъа онг табарыкъсыз. Бу магъаналы жумушну, болжалгъа салмай, тамамларсыз деп бек ышанабыз.

Алты айгъа жазылыуну багъасы – 698 сом 10 капек.

Бизни индексибиз – П 5893

Акция

Кесинги сакълаялсанг, башхаланы да къоруулаяллыкъса

Къабарты-Малкъарда «Дарман салдыр! Кесинги сакълаялсанг-башхаланы да къоруулаяллыкъса!» деген акция бардырыллыкъды. Аны биринчи кезиую 23 майда ётерикди.

-Республикабызны башчысы **Казбек Коков** Посланияда шарт борч салгъанды – вакцинацияны тирилтирге. Ансыз пандемияны тохтаталлыкъ тюйюлбюз дегенди. Халкъыбызны жарымындан асламы дарман салдырса, регионубуз ма ол заманда къоркъуусуз боллугъуна жамауатыбыз тюшюнсе сюебиз биз. Акциябызны мураты аны ангылатыуду,-дегенди КъМР-ни волонтёр медиклерини башчысы **Залина Кушхова**.

Бу магъаналы ишни башламчылары волонтёр медикледен сора да, КъМР-ни Жарыкъландырыу, илму эмда жаш тёлюню ишлери жаны бла министерствосу, Саулукъ сакълау министерствосу, Кеси ыразылыкълары бла игилик этгенлени ресурс арасы болгъандыла.

Акция 12 муниципал районда ётерикди. Волонтёрла, хар арбазны жокълап, коронавирусну юсюнден артыкъда кёп тюбеген соруулагъа жууапла жазылгъан белгиледен эки мингден артыгъын юлеширикдиле, кеслери да ушакъла бардырлыкъдыла.

-Аллай ангылатыу ушакъладан сора кёпле таукел боладыла бу аман ауруудан сакъланырча мадар этерге. Сора дарман салдырыргъа арсарсыз барадыла,-дегенди Залина Кушхова.

Шагъырейлениу

Ырхы ызындан чыкъмазча

Кёп болмай КъМР-ни Табийгъат байлыкъла эмда экология министри Шауаланы Илияс, Элбрус муниципал районну администрациясыны башчысы Залийханланы Къаншаубий эм Тырныауузну мэри Жаппуланы Руслан Гирхожан сууда ырхы келген арыкъны тазалау жаны бла ишле къалай баргъанлары бла шагъырейленнгендиле эм черекледе болумгъа да къарагъандыла. Аны чеклеринде жагъалары кючленирге керек болгъан жерлени белгилегендиле эм башха эсгертиуле да этгендиле.

Бюгюнлюкде ондан артыкъ энчи техника Гирхожан бла Бахсан суу бирге къошулгъан жерни эмда ырхы ызны киркипчикден тазалап кюрешедиле. Аны чеклеринде хата салыргъа боллукъ агъач, таш эм сары топуракъ да кетериледиле.

Объектде ишле графикге кёре барадыла. Тийишли жумушла тамамлансала, суу кётюрюлсе, ырхы къоркъуу салмазча боллукъду. Эсге сала айтсакъ, ол ишле КъМР-ни Табийгъат байлыкъла эмда экология министерствосуну заказы бла этиледиле.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

ПОСЛАНИЕ

«Биз социал борчларыбызны саулай толтургъан, пандемия бла байламлы битеу ишлени тамамлагъан, аны бла бирге уа коммерция ёнкючюбюзню толусунлай тёлеген россейли субъектледен бирибиз»

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы Казбек Коковну Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентине Посланиясыны юсюнден оюмларын къуллукъчула, депутатла, Федерация Советде бла Къырал Думада КъМР-ни келечилери да билдиргенлей турадыла. Бюгюн аланы бир къаууму бла сизни шагъырей этебиз.

УЛБАШЛАНЫ Мухарбий – РФ-ни Федерация Советини члени -Къабарты-Малкъар Республиканы Парламентини келечиси:

- Пандемия бла байламлы проблемагъа эс бурулгъан биринчи посланияды бу. Ол да бошдан тюйюлдю: бюджетни толтуруу, аны къолайы да ма аны бла байламлыды.

Казбек Коков коммерциялы кредитлеге кёре республиканы борчлары толусунлай жабылгъанларын да айтханды. Ма ол да республиканы тары-

хында биринчи кере болгъан затды. Аны магъанасы уллуду. Кёп жылланы ичинде Къабарты-Малкъаргъа халкъны аллында борчларын толтурур ючюн, коммерциялы рынокда ёнкюч ахча алып турургъа тюшгенди.

Бир жаны бла ол терс тюйюлдю. Кеси да бюджет политиканы амалларындан бириди. Алай арт эки жылда республиканы оноучуларыны, аны башчысыны тюз оноу этгенлерини хайырындан, кредитлени жабаргъа къолдан келгенди. Биз социал борчларыбызны, пандемия бла байламлы белгиленнген битеу ишлени тамамлагъанбыз, аны бла бирге уа коммерция ёнкючюбюзню да толусунлай тёлегенбиз деп таукел айталлыкъ россейли субъектледен бирибиз.

Республиканы оноучусу, Правительствосу да бюгюнлюкде тюбей тургъан тыйгъычлагъа заманында эс бурадыла, аланы кетериуню хайырлы мадарларын да табадыла. Мен оюм этгенден, КъМР-ни Башчысыны Посланиясы экономиканы мындан ары айныта барыуну, регионда жашагъанланы жашау къолайлыкъларын ёсдюрюуню, хар юйде да тынчлыкъ, монглукъ болурча этиуню жолунда алгъа барыргъа онг берлик жангы кючдю.

Ирина МАРЬЯШ – РФ-ни Къырал Думасыны депутаты:

- Республикабызны башчысыны Посланиясы социал магъаналыды. Аны ал жанында - адамлагъа, аланы жашау къолайлыкъларын игилендириуге къайгъыры-

уду, Къабарты-Малкъарны экономика эмда социал жаны бла да айнытыуду. Алай этиуню амаллары, мадарлары да шарт белгиленедиле. Ол санда сабийлери болгъан юйюрлеге, профессионал биригиулеге, бек алгъа врачлагъа, устазлагъа, предпринимательлеге тутхучлулукъ этиуню мадарлары да.

Аллай атламла къыралыбызны Президенти салгъан баш борчладан бирин толтурургъа – жылны ахырына адамларыбызны файдалары ёсерча этерге къолубуздан келлигине ышаныулукъ бередиле.

Республикабызны оноучусу Парламентни бла Правительствону федерал власть органла бла бирге ишлеулерине да эс бургъанды, аны хайырлылыгъын кётюрюрге да буюргъанды. Аны мен бек магъаналыгъа санайма. Сёзсюз, законла чыгъарыучу органнга салыннган борчла бла жумушла толтурулмай къаллыкъ тюйюлдюле. Анга мени бир тюрлю ишегим жокъду.

ГЕККИЛАНЫ Заур – РФ-ни Къырал Думасыны депутаты:

- КъМР-ни Башчысыны Посланиясында республикабызны келир заманыны атламлары шарт тохташдырылгъандыла. Битеу белгиленнген ишлени тамамлар ючюн регионну оноучусундан бла аны командасындан уллу жууаплылыкъ, уллу кюч-къарыу да изленеди. Ол санда федерал структурала да бирге ишлеуню тюз къураргъа керек болады.

Бизни барыбызны да битеу ишибиз адамларыбыз бир затдан да къыйналмай жашарча этиуге бурулупду. Посланияда да аллай къайгъырыу болгъаны сезилипди. Ол да бошдан тюйюлдю. Регионда иш хакъны орталыкъ ёлчемине жангыдан къараргъа керекди. Жарсыугъа, ол алай уллу тюйюлдю. Андан сора да, ёксюз сабийлени фатарла бла жалчытыу дегенча жумуш, саулай къыралда кибик, республикада да кереклисича тамамланмагъанды.

Къыралны бюджети бла байламлы проблемала да кётюрюледиле, ол санда налогла жыйыуну игилендириуню къайгъысы да этиледи. Промышленностьну бла эл мюлкню, туризмни бла курортланы айнытыуну къыйматлы жоллары изленедиле. Айхай да, социал жаны бла айныуну, саулукъ сакълауда бла билим бериуде халны игилендириуню магъанасы да айтып-айтмазча уллуду. Ол жаны бла жетишимле да кёпдюле.

Адальби ШХАГОШЕВ – РФ-ни Къырал Думасыны депутаты:

- Бек алгъа тамамланыллыкъ ишлени белгилеу жаны бла къарагъанда, Послание бек тынгылы жарашдырылгъаннга санайма. Анда туризмге бла эл мюлкге энчи эс бурулгъаны да бек тюздю. Артыкъда ма бюгюнлюкде. Нек? Ма ол бёлюмле республиканы айнытыуну баш амалларындан бирлеридиле деп биз эрттеден айтып келебиз. Ол жаны бла онгларыбыз уллудула, жаланда тийишли болумла къуралмагъандыла.

Бюгюнлюкде, эл мюлк продукциягъа багъала ёсген заманда, биз аны хайырланыргъа керекбиз. Республиканы Правительствосу Посланияда ол жаны бла салыннган борчну толтурууну планын терк окъуна жарашдырыргъа тийишлиди.

Туризм къуру бизге угъай, битеу къыралгъа да магъаналыды. Пандемия бла байламлы чекле тохташдырылгъанда, ич туризмге уллу федерал тутхучлулукъ этилгенди. Къабарты-Малкъаргъа солургъа келгенлени саны ёсюп барады. Аны мындан ары ишибизде хайырланмай жарарыкъ тюйюлдю.

Алайды да, Посланияда шарт борчла салыннгандыла, энди аланы толтуруу республиканы башчыларыны тюз оноу этгенлерине кёре боллукъду. Мында контрольну къатыландырыуну магъанасы да уллуду. Иш алай барса, мен оюм этгенден, республикада хал келир Посланиягъа дери иги жанына тюрленирикди.

Рустам КАЛИБАТОВ – КъМР-ни саулукъ сакълау министри:

- Посланияда республикада саулукъ сакълауну былтыр пандемияны кезиуюнде ишине багъа берилгенди, битеу белгиленнген жумушла бийик даражада тамамланнганларыны юсюнден да айтылгъанды. Анда уа республиканы башчысыны къыйыны бек уллуду.

Алайды да, башха жыллада медицина организацияны ырысхы эм техника бла жалчытыу артыкъ иги болмагъан эсе да, 2020 жылгъа, къыйын кезиуге да къарамай, биз багъалы медицина оборудованиядан иги кесек алалгъанбыз.

Быйыл а Казбек Коков биринчи медицина болушлукъ бериуню игилендириуню программасын толтурууну баш борчладан бирине санагъанды, аны тынгылы тамамлауну да излегенди. Анга кёре 50 медицина организация тынгылы ремонт этиуню неда къурулушларын бардырыуну тизмесине киргендиле. 13 багъыу объектни ишлерге, 35-син жангыртыргъа, экисин да тюрлендирирге белгиленеди.

Профилактика мадарлагъа да уллу эс бурулгъанды. Аладан бек магъаналысы - халкъгъа дарман салыуду. Казбек Коков кесини юсюнде сынагъанды россейли вакцинаны жараулу болгъанын. Регионну башчысыны юлгюсю жамауатыбызгъа коронавирусха къажау дарман салдырмай болмазлыгъыны белгисиди деп, алай къарайма.

Аслан ДЫШЕКОВ – КъМР-ни транспорт эмда жол мюлк министри:

- Посланияда тынгылы автомобиль жолла, къоркъуусуз эмда тынчлыкъылы транспорт – регионну экономика эмда социал жаны бла айнытыуну себебидиле, деп айтылгъанды. Къабарты-Малкъарда жоллагъа уллу эс бурулады, ала игиден иги бола барадыла. Анга уа «Къоркъуусуз эмда тынгылы жолла» деген миллет проектни жашауда бардырыу уллу себеплик этеди. Сёз ючюн, арт эки жылда регион жолладан 165 километри тап халгъа келтирилгендиле.

Быйыл да жюз километрден асламына тынгылы ремонт этиледи. Бу ишни андан ары бардырыугъа федерал бюджетден къошакъ ахча алыуну мадарлары да этиледиле. Къабарты-Малкъарны туризм объектлерине элтген автомобиль жолладан тап халгъа келтирилликлени тизмеси да жарашдырылгъанды. Транспортда жюклени ташыу къоркъуусуз эмда женгил болуруна дайым къайгъырылады.

Посланияда «Нальчик» аэропортну ишин игилендириуге, пассажирлени санын кёбейтиуге да уллу эс бурулгъанды. Бюгюнлюкде авиарейслени эмда бизни аэропортубузну хайырланнган авиакомпанияланы саны ёсгенди. Аэропорт комплексни, самолётла къонуучу ызланы жангыртыу, объектни къоркъуусузлугъун жалчытыу, аны даражасын кётюрюу – шёндю бардырыла тургъан баш магъаналы ишледен бирлеридиле.

КъМР-ни Башчысыны Посланиясында салыннган борчланы толтурууну КъМР-ни Транспорт эм жол мюлк министерствосу бек алгъа къолгъа аллыкъды эмда барысын да тамамларыкъды.

ЗАКОН

Тутхучлулукъ кёбейтилликди

РФ-ни Къырал Думасыны депутатлары сабийлери болгъан юйюрлеге адрес болушлукъ этиу жаны бла законну къабыл кёргендиле. Сёз къарны болгъан тиширыулагъа (эсепге ал кезиуде тургъанда), толу болмагъан юйюрледе ёсген балачыкълагъа (8 жылдан 16 жылгъа дери), ауругъан сабийге къарап, болжаллы халда ишлемегенлеге ахча тёлеуню юслеринден барады. Битеу бу жумушла РФ-ни президентини Посланиясында белгиленнгендиле. Закон ючюнчю эм ахыргъы окъулууда къабыл этилгенди.

Алай бла сабийден ауругъан тиширыугъа, ол эсепге ал кезиуде тургъан эсе, пособие жашау этерге жетерик ахчаны эм аз ёлчемини жартысы тенгли боллукъду. Кеси да быйыл 1 июльдан тёленип башланырыкъды. Къырал Думаны башчысы **Вячеслав Володин** ангылатханыча, тёлеуле юйюрню файдасы регионда жашау этерге жетерик ахчаны эм аз ёлчеминден кёп болмаса берилликдиле.

Толу болмагъан юйюрледе ёсген балачыкълагъа (8 жылдан 16 жылгъа дери) да къырал болушлукъ этилликди. Ол регионда сабийлеге жашау этерге жетерик ахчаны эм аз ёлчемини жартысы тенгли боллукъду. Ёлчем кёбейтилгени бла бирге пособие да ёсеригин айтырчады. Бу болушлукъну да юйюрню къолайлыгъына кёре берликдиле. Толу болмагъан юйюрде сабийле эки эм андан кёп эселе, ахча хар бирине да тёленирикди.

Сабий ауруса (7 жылгъа дери бала), анга къарагъан атагъа, анагъа больничный айлыгъы тенгли бир тёленирикди (стажгъа къарамай). Бу мадар бек алгъа жаш юйюрлеге уллу болушурукъду, деп белгилегенди Вячеслав Володин.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

КЕНГЕШ

Айырыулагъа жамауат контроль этериклеге – юйретиу семинарла

Республиканы Жамауат палатасында айырыулагъа жамауат контроль этерик къараучуланы юйретиу башланнганды, биринчи семинарлагъа Нальчикни бла Урван районну келечилери къатышхандыла. Ала теория эм практика жаны бла билим алгъандыла, айырыу законодательство бла шагъырейленнгендиле, айырыуланы бирикдирилген кюнюнде Жамауат штаб бла байламлыкъланы къалай жюрютюрге кереклисине тюшюннгендиле. Алагъа жалгъан информация бла къалай кюрeширге боллугъун, аланы борчларын бла эркинликлерин, штатдан тышында чыкъгъан болумлада не этерге тийишлисин ангылатхандыла. Алагъа дерслени берген преподавательле хазырланыуну Ставропольда федерал экспертлени башчылыкъларында ётгендиле.

Планнга кёре, къараучуланы юйретиу июньну ортасына дери бардырыллыкъды, семинарла республиканы битеу шахарларында бла районларында къуралырыкъдыла. Алагъа жюрюгенле артда тестированияны ётерикдиле эм Жамауат палатадан айырыулагъа къарарча направленияла аллыкъдыла. Регионда битеу да 355 айырыу участка боллукъду, аладан 102-си Нальчикде ачыллыкъдыла. Участкалада 700-ден аслам къараучу ишлерикдиле.

Тёреде бола келгенича, къараучуланы къуллукъларын жамауат организацияланы келечилери, волонтёрла толтурадыла. Жамауат палатаны аппаратыны башчысы **Анна Дьяченко** билдиргеннге кёре, быйыл къараучуланы араларында жаш адамла да кёпдюле. «Жаш тёлю, студентле бу ишге тири къатышханлары, айхай да, къууандырады. Ол быйылгъы айырыула бютюн ачыкъ ётерлерине, аланы эсеплери халатсыз чыгъарылларына ийнандырады», - дегенди ол.

Жуууукъ заманда айырыуланы кюнюнде ишлерик араны къураргъа, айырыула бла байламлыкъ тутарча «иссиi телефонну» да ачаргъа белгиленеди. Бу жаны бла къошакъ информацияны республиканы Жамауат палатасына сёлешип билирге боллукъду, аны телефону: **8 (8662) 77-67-62**. Жамауат штабны пресса-арасына уа **8-928-710-52-06** телефон бла сёлеширге неда сайтына къараргъа **f-pr@bk.ru** жарарыкъды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Чемпионат

Жыйымдыкъ командада – жаланда кавказлыла

Бюгюн Италияны Пиза шахарында дистанциялы чаришден дунияны чемпионаты башланады. Россейни жыйымдыкъ командасы кавказлыладан къуралгъанды. Ол къауумгъа Къабарты-Малкъардан Шамиль Гятов, Артур Сибеков, Залим Хупсергенов эм Замир Зухов да киредиле. Къарачай-малкъар халкъны атындан а чаришге Къобанланы Рамин къатышады.

Бу эришиуде хорлар ючюн жокейле 160-километрлик жолну ётюуде бек иги кёрюмдю болдурургъа керекдиле. Бюгюнлюкде Рамин россейлилени араларында бек кючлюледен бириди дерге боллукъбуз. Бир къауум заман алгъа ол Къабарты-Малкъарда бардырылгъан быллай эришиуде 11-жыллыкъ Жигит Налмаз деген къарачай атда 160 километрни 9 сагъат 25 минут эм 56 секундха ётген эди.

Алайды да, Раминден кезиулю хорлам сакълайбыз.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Эл мюлк

Урлукъ себиуню халын сюзгендиле

Къыралны аш-азыкъ рынокгунда болумну эмда урлукъ себиу иш къалай баргъаныны юсюнден сёлешгендиле РФ-ни Эл мюлк министерствону оперативный штабыны кезиулю кенгешинде. Аны ишине КъМР-ни эл мюлк министри Хасан Сижажев да къатышханды.

Федерал ведомствону башчысы Дмитрий Патрушев белгилегенича, урлукъ себиу кампания аз-аздан эбине жете турады. Аграрийле 29 миллион гектарда мадар этгендиле. Ол а белгиленнген планны кёп къалмай алтмыш процентин тутады.

Ол санда бал туз чюгюндюрню 930 минг гектарда (87,6%), чёплеуню уа – 5,4 миллион гектарда (63%) сепгендиле. Тергеулеге кёре, экинчисинден кюзде оналты миллион тонна тирлик жыяргъа боллукъдула. Аны хайырындан бал тузну бла чёплеу жауну багъалары бир мардада турурла деп ышаныу барды.

Дмитрий Патрушев аграрийлеге къыралдан берилген болушлукъну заманында жетдирирге кереклисине да эс бургъанды. Урлукъ себиу энтта да бошалмагъан сагъатда ол бютюнда магъаналыды, деп къошханды.

Эл мюлкню ишчи кадрла бла жалчытыуну къолгъа алыргъа кереклисин да белгилегенди министр. Былтыр тыш къыралладан адам чакъырылмагъанды, быйыл а регионлагъа 43 мингден артыкъ адам керек боллукъду. Дмитрий Патрушев айтханыча, РФ-ни Правительствосуну оноуу бла, кезиулю ишлеге адамланы жангы амал бла чакъырып башларыкъдыла.

Кенгешде регионланы келечилери жер-жерледе урлукъ себиу къалай баргъаны бла шагъырейлендиргендиле, аш-азыкъ рынокладa болумну юсюнден да айтхандыла.

УЛБАШЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

Игилендириу

Поезд бирси транспортха чырмау салмазча

Арт заманда темир жол башы бла машинала ётген жерледе (переездледе) транспортну аслам жыйылгъаны шахарланы иги кесегини уллу проблемаларындан бири болгъанлай къалады. Сёз ючюн, Нальчикде поездни терк-терк жюрюгенини хатасындан бирде Калинин,

Къабарты, Идаров атлы орамланы кюннге алтмыш кере жабаргъа тюшгенди.

Темир жоллада ремонт ишле, вагонланы жюклеген, къотаргъан, составланы аз-аздан ашырыуну сылтауундан водительле жолда эки сагъатда асламны тас этерге тюшгендиле. Андан сора да, ол терк болушлукъ берирге ашыкъгъан службаланы ишине чырмау салгъанды.

Аны бла байламлы КъМР-ни Транспорт эмда жол мюлк министерствосу Шимал Кавказны Темир жолларыны таматалары бла жюклени 30-40 вагондан аз болмагъан составла бла кече 21-00 сагъатдан башлап эртттенликде 6-00 сагъатха дери ташырча келишим этгендиле.

Алай бла бюгюнлюкде шахарда переездле жаланда «Нальчик – Москва» эм «Нальчик – Новороссийск» пассажир поездле ётгенде жабыладыла.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

БЮГЮН – КАВКАЗ УРУШДА ЖОЮЛГЪАНЛАНЫ ЭСГЕРИУНЮ КЮНЮ

«Интеллигенция адеп-къылыкъны жангы даражагъа чыгъарады – миллет эм дин тёрелени бла орус культураны сингдире»

21 майда Кавказ урушда ёлгенлени эсгериуню кюнюне аталып, хар жылдан да адыгла жашагъан республикалада тюрлю-тюрлю бушуулу, эсгериу жумушла бардырыладыла. Ол къазауатдан сора минг бла жарым жылдан артыкъ заман озгъан эсе да, уруш регионнга келтирген тюрлениулени тинтиу бюгюн да магъаналы ишди.

Республикада белгили алимле бла ушакъла бардырып, «Заман» газетни бетлеринде да Кавказ урушну сылтауларыны, халкъла кёрген сынауланы юслеринден кёп статьяла басмаланнгандыла. Алай бу жол бу проблемагъа жангы кёзден къараргъа сюебиз. Сёзсюз, Кавказны халкълары Россейге къошулгъанлары бла регионда уллу тюрлениуле башланнгандыла: административ, политика, сюд, культура, билим бериу, илму, интеллигенцияны хазырлау эм башха сфералада да.

Къазауатдан сора башланнган жангычылыкъланы юслеринден биз РАН-ны Къабарты-Малкъар илму арасыны гуманитар тинтиулени институтуну этнология бёлюмюню башчысы, тамата илму къуллукъчу, тарых илмуланы кандидаты, доцент **Дмитрий Прасолов** бла ушакъ бардыргъанбыз.

- Дмитрий Николаевич, ол кезиудеги Россей империяны бла Кавказны политика, социал-экономика жашаулары ахырда башха болгъандыла. Халкъланы жууукълашыулары неден башланнганды?

- Къабартыны бла Малкъарны Россейге политика, социал жашауууна къошулууу халкъланы тёрели культурасында тюрлениуледен башланады. Къабартылыла бла таулула ислам динни тутхандыла, деменгили къыралгъа къошулгъанлары бла уа политика мурдор тюрленнгенди. Алай бла культура, билим, халкъны жарыкъландырыу жангы амалланы излейди. Тёреле бла жангырыу бирикдирилгендиле: европалы эм ислам дунияны жетишимлерини мурдорунда.

Бу кезиуде эм магъаналы ишледен бири къабарты эм таулу тилледе жазыуну къурау болады. Анда да ислам культураны бла Россейли цивилизацияны себепликлери уллуду. Ислам халкълагъа ийман бла бирге арап эм тюрк жазыу культураны, Россей а Кавказгъа европалы цивилизацияны жетишимлерин келтиргендиле.

Адыглада бла къарачай-малкъарлылада жазыу культураны къурау жаны бла биринчи атламла XIX ёмюрню аллында башланнганлары белгилиди. Шартлагъа кёре, къарачай-малкъарлылада жазыу культура адыгладан кечирек жарашдырылгъанды. Алай халкъны тюрк дуния бла байламлыкъларыны хайырындан бу иш женгилирек бардырылгъанды. Жазыу къуралгъынчы да таулуланы арасында татар, къумукъ, башха тюрк тилледе китапла жюрютюлгендиле, миллетни билимли адамлары восток къыралланы алимлерини, жазыучуларыны чыгъармаларыны тизмелерин окъуна къурагъандыла.

Адыглада XIX ёмюрню аллында къабарты тилде жазыуну жарашдырыуда Шора Ногмовну къыйыны уллуду. Петербургда илмуланы академиясыны алими Шармуаны эм академик Шегренни болушлукълары бла ол харфлыкъны орус, ызы бла уа арап графикада чыгъаргъанды эмда «Грамматика» жазгъанды.

Айтханымча, ислам дин къабартыланы бла таулуланы жашауларына терен сингип эди, аны ючюн арап тил кенг жюрютюлгени баямды. Ол кезиуде хар элде да арап эм тюрк жазыу тиллени билген, ол угъай, сабийлени окъутхан адамла болгъандыла.

1860 жылда Атажукин кириллицаны мурдорунда къабарты харфлыкъны жарашдырады. Аны акъылына кёре, «...орус графикада харфлыкъ орус грамматикагъа юйренирге, аны бла бирге уа къабартылыланы бла оруслуланы жуукълашдырыргъа себеплик этерикди». Бу кезиуде къабарты тилде биринчи китапла басмаланадыла.

XIX ёмюрню ахырында къабарты харфлыкъны экинчи тюрлюсюн адыг жарыкъландырыучу Тамбиев орус алим Лопатинский бла бирге къурайды. Аны бла округну эл школларында бла Нальчикде реальный училищеде миллет тилге окъутуу дерследе хайырланып тургъанды.

Орус графиканы мурдорунда къабарты харфлыкъны жайылыууна россейли илмуланы академияны келечилери да себеплик этгендиле. Ол кезиуде белгили алимле Кавказны тинтиу бла кюрешип башлайдыла, регионнга экспедицияла къураладыла, халкъланы тиллерин, культураларын тинтиуге, фольклоргъа, этнографиягъа сейир уллуду. Жолоучулукъладан сора басмаланнган илму тинтиулени уа Россейни билим бериу учрежденияларында окъугъан кавказлыла ана тиллерине кёчюргендиле. Бу иш да орус графиканы кенг жайылыууна уллу себеплик этгендиле.

Къарачай-малкъар жазыу тилни къурау бла интеллигенцияны кёп келечилери кюрешгендиле: Орусбийланы Сафарали бла Исмайыл, Кърымшамхалланы Ислам. Алай миллет тилде басманы къурау къыйын жумуш болгъанды.

1908 жылда Темир-Хан-Шураны типографиясында басмадан «Насийхатланы китабы» чыгъады. Ол арап графикада жазылып эди. Тебердини иймамы – эл устаз Акъбайланы Исмайыл къарачай тилде биринчи окъуу китаб басмалагъаны да уллу жетишим болгъанды. Ол «аджам» харфлыкъда басмаланнганларын айтырчады – Дагъыстанда арап графиканы мурдорунда къуралгъан жазыуда.

- Россей къырал тау миллетлени арасында интеллигенцияны къураугъа артыкъда уллу магъана бергенди. Аны сылтауу недеди?

- Ол тау миллетлени жарыкъландырыр, аланы орус культурагъа юйретир, къыралгъа сюймекликге, кертиликге юйретир мурат бла этилгенди. Бу кезиуде Нальчикде аманат (XIX ёмюрню 20-чы-50-чи жыллла) эмда къабарты бийлени сабийлерини (XIX ёмюрню 50-чи жылла) школлары къураладыла.

1860 жылда Нальчикде тау халкъланы школу ишлеп башлайды. Даражасына кёре ол уездный училищеге тенг этилгенди. Аны бошагъанла россейли гимназияны 4-чю классына кирирге боллукъ эдиле, аны бла бирге элледе устаз болуп ишлерге эркинлик алгъандыла.

Тау халкъланы школлары Кавказда жангы реформаланы, жорукъланы, жашау болумну мурдорун салгъандыла, регионну халкъларын россейли культурагъа сингдириуню женгиллетедиле. Алай бла кавказ халкълада орус билим бериуню болушлугъу бла энчи европалы-россейли идентичность къуралгъанды дерчады.

Алай тау школланы программаларыны къытлыгъыны, устазла жетишмегенини хатасындан интеллигенцияны къурау акъыртын, кемчиликле бла бардырылгъанды. Нальчик округну тау школу тилекледен, эсгертиуледен сора реальный училищеге жаланда 1909 жылда тюрлендирилгенди.

Билим бериуню айнытыуну экинчи кезиую 1896 жылда башланнганды дерге боллукъду. Терк областьны халкъ училищелерини дирекциясыны башламчылыгъы бла Николай патчахны къуллугъуна киргени бла байламлы Докшоково, Аргудан, Кайсын-Анзорово, Хату-Анзорово эм Коголкино элледе биржыллыкъ школла ачыладыла. 1902 жылда аллай школла 25 къабарты элде болгъандыла.

- Тау халкълагъа жангы жашау болум бла бирге алгъын танымагъан, эшитмеген тилге да юйренирге тюшгенди – орус тилге...

- Реформаланы кезиуюнде къабартылыланы бла таулуланы арасында орус тилни билгенлени саны кёбейгени баямды. Алай аланы асламы орус грамматикагъа бир класслы школлада юйреннгедиле, аны ючюн билимлери терен эди дерге жарамайды. Тау миллетлени арасында орус тилни билгенлени азлыгъы къабартылыланы бла таулуланы реформалы социокультура болумгъа акъыртын сингнгенлерини белгисине санаргъа боллукъду.

Алай официальный даражада орус тил кенг жайылгъан эсе, халкъда уа арап тил жюрютюлгенди. 1886 жылны шартларына кёре, элледе окъуй-жаза билгенлени асламы арап тилни хайырланнгандыла. Сюдню оноулары, юйюрню къурау бла байламлы келишимле, осуятла да, алгъынча, арап тилге хазырланнгандыла. Ол а, Кавказны халкълары Россейге киргенлеринден сора да, исламны магъанасы уллу болгъанына шагъатлыкъ этеди.

- Да алай эсе, муслийман билим бериу айныгъан болур ол кезиуде?

- Дин билим бериуге сейир Къабартыда XVIII ёмюрню ахырында бютюнда уллу эди. Аны юсюнден Къабарты сюдню секретары Шора Ногмов Кавказ ызны таматасына былай жазгъанды: «...магометан динни алгъандан сора бир-бир къабартылыла арап диалектде илму бла кюрешип башлагъандыла. Магометан тёрелеге кёре, межгитле ачхандыла, алада уа медиреселе къуралгъандыла – сабийлени арап тилге юйретирча жамауат мекямла...».

XIX ёмюрню ахырына дери Нальчик округда элледе межгитледе школла билим алыуну баш амалы болгъанлай къалгъанды. Бу кезиуню къабартылы жарыкъландырыучу Сиюхов былай ачыкълагъанды: «...халкъ орус культурадан ахшылыкъны, игиликни излейди, аны бла бирге дин эм миллет энчиликлени сакъларгъа сюеди».

- Къалай-алай болса да, бу кезиуде къабартылыланы бла таулуланы иги билим алыргъа, россейли, битеу-дуния культурагъа, культура хазнагъа юйренирге онглары болады...

- Ол алайды. Тау миллетлени келечилери Ставропольда (А.-Г. Кешев, К. Атажукин), Владикавказда гимназияда (М. Абаев), Закавказьеде тау устаз семинарияда (П. Тамбиев, С. Клишбиев, А. Джабоев) билим алгъандыла.

XIX ёмюрню ахырында-XX ёмюроню аллында къабарты эм таулу бий тукъумланы келечилери даражалы россейли билим бериу учреждениялада окъургъа онглары болгъанды. Сёзге, Харьковда технология институтда (Т. Шакманов), Санкт-Петербургну университетинде (М. Абуков, Г. Сохов), Санкт-Петербургну политехника институтуна (И. Алтудоков, М. Паштов), Киевни университетинде (М. Кудалиев, А.Кармов) эм башхала.

Дагъыстанны, Кърымны, Поволжьени ислам окъуу учрежденияларында билим алгъанла да аз тюйюлдюле, ол санда Чабдарланы Сулемен, Асанланы Локъман, Энейланы Алий эм башхала.

Къабартылы, таулу бий тукъумланы билимли келечилери аскерге чакъырыладыла, граждан административ къуллукълагъа салынадыла. Миллет интеллигенция жамауат жашауда артыкъда магъаналы жерни алады, билимли адамла дин, жарыкъландырыу организацияланы ишлерине тири къатышадыла.

Алай бла Кавказ миллетлени бла россейли светский культураны араларында ушакъ тереннге киреди. Къабартыда бла Малкъарда профессионал юристле, инженерле, медикле, устазла ишлеп башлайдыла, публицистика, журналистика къуралады. Миллет интеллигенция культураны жангы даражагъа чыгъарады – халкъ эм дин тёрелени бла орус халкъны культурасын бирге сингдире.

Ушакъны **ТИКАЛАНЫ Фатима** бардыргъанды.

ЮЙЙЮР

Ата-ана къачыны ёлчеую – ёсдюрген сабийлери, туудукълары

Хасаниядан Темуккуланы Шамшюдин бла Жансурат бир юйюр къурап жашагъанлы бу кюнледе 45 жыл толгъанды. Аллай бир заманны ичинде ала бир бирлерине кёзюнг къара болсун деп айтып киши эшитмегенди. Ариу къылыкълы сабийле да ёсдюргендиле – эки жаш бла бир къыз.

Тиширыуду юйню тутуругъу деп бизни халкъда бошдан айтыла болмаз. Аны себепли мен Жансуратны юсюнден энчи айтыргъа сюеме. Намысы бийикде жюрюген огъурлу адам, тауушлукъ анады ол. Аллай даражагъа къатылыгъы эмда ариу тиллилиги бла тийишли болгъанды. Гитчеге, уллугъа да бирча сый бере биледи, кимге да огъурлу кёзден къарайды.

Аны алайлыгъына шагъатха бир юлгю келтирирге излейме. Ол жашагъан тийреде бир бири ызындан эки уллайгъан адам ёледиле. Жансурат бла Шамшюдин а аланы жик дуулары бошалып, иги кесек заман озгъандан сора къызларын эрге бередиле. Къоншуларыны жарсыуларын сезе, ала тойларында къобуз таууш этдирмегендиле, аны къой, киеу жёнгерледен кенгнге кетгинчи, машиналаны тауушларын чыгъармазларын тилегендиле.

Хал башха тюрлю болур амалы да жокъ эди: ол адетни, намысны къаты тутхан юйюрде ёсгенди. Аны атасы Гадийланы Абусалам Огъары Малкъарда уллу хурмети жюрюген адам болгъанды, анасы Улбашланы Исмайылны къызы Марзият а кёчгюнчюлюкге дери Шаурдатда устазлыкъ этгенди, школну директору болуп да ишлегенди. Бюгюнлюкде Жансуратны, аны эгечлери Любаны, Галяны, Аминатны, Фатиматны да аналарыны бетинден жамауат ариу кёреди.

Жансурат Огъары Малкъарда школну бошап, Нальчикде профессионал-техника училищеге кирип, кийимле тигерге юйреннгенди. Аны къоллары тиширыу ишни не тюрлюсюне да тап жарашхандыла. Алай анасы ол бийик билим алырын сюйгени себепли Къабарты-Малкъар къырал университетни ингилиз тил бёлюмюне киреди. Анда окъуйма деп тургъанлай, сюйдюмлю, узун бойлу, къарачач, субай къызны Шамшюдин бир кёргенлей окъуна бек жаратады. Сора, кёп да бармай, къачырып, юйюне элтеди.

Бюгюнлюкде аланы толу юйюрлери барды. Тамата жашлары Шамил, даражалы вузладан бирин жетишимли бошап, Малайзияда «Европа-Россия» турист фирмагъа башчылыкъ этип талай жылны тургъанды. Бусагъатда Нальчикде ишлейди. Тимур боксдан спортну устасыды. Ол халкъла аралы эришиуледе хорлап, аны намысына Россейни байрагъы бир ненча кере кётюрюлгенди, къыралыбызны Гимни согъулгъанды.

Университетде окъугъанында уа, Къабарты-Малкъарны Башчысыны стипендиясын бир ненча жылны ичинде алып тургъанды. Артда ол, къарындашына барып, тыш къыралда аны бла бирге талай жыл ишлегенди.

Лейля, Къабарты-Малкъар къырал эл мюлк академияны экономика бёлюмюн жетишимли бошап, «Гара суула» ачыкъ акционер обществода инженер-экономистди. Эки къызы барды.

Жансурат, анасы сюйгенча, бийик билим алмагъан эсе да, сабийлерин окъутханды, жамауатха, халкъгъа жарарча адамла этгенди. Бюгюнлюкде жашлары экиси да юйдегили болуп, юйле ишлеп, сабийле ёсдюредиле, бирери бирер жерде жетишимли урунадыла. Шамил ата-анасы бла жашай эсе да, Тимур Хасанияда жангы юй ишлеп киргенди. Анасын, атасын жокъламай бир кюн да къалмайды.

Сёзсюз, жашланы тыш къыралда ишлери бек тынгылы баргъанды. Болсада, аналарыны айтханын этип, юйге къайтхандыла. «Ангылайма ала анда бек иги урунуп, хайыр да кёргенлерин, алай алагъа къуруда тынгысыз болгъанлай тургъанма. Аз да къыйналсала, тюшюмде кёрмей къоймагъанма, жюрегим сезгенди, сора олсагъат телефон бла сёлешгенме. Ала уа, не бек къыйналсала да, манга айтмагъандыла. Мени аяргъа, жюрегими сакъларгъа кюрешгендиле»,- дейди Жансурат.

Шамил бла Тимур юлгюге айтырча жашладыла. Ала ингилиз, арап, малайзия тилледе эркин сёлешедиле. Ол а аланы ишлеринде, жашауларында да бек жарайды. Сёзсюз, ана тиллерин да биледиле, сюедиле.

Энди Шамшюдинни бла Жансуратны аллында туудукълары ёсюп келедиле. Сегизиси да тёгереклерин алып сюелселе, аланы кёллери кёкге жетеди. Аппа бла ынна аланы не гитче жетишимлерине да жюреклери бла къууанадыла, ёхтемленедиле.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.
Суратны автор алгъанды.

Медицина

Терен, татлы жукъусу болмагъанны саулугъу бузулады

Бусагъатда сырт сюегинде бир чуруму болмагъан адамны тапхан къыйынды. Аны бек уллу къыйынлыгъы: тийдирирге къоркъаса, операцияладан сора жюрюмей, тёшек болгъанла да аз тюйюлдюле.

Къайдан чыгъады бу палах? Аягъы юсюбюзде болурча, кеси кесибизге болушурча амалла бармыдыла? Бу соруулагъа жууапла излей, «Ваш доктор» клиниканы врачы Хуламханланы Халиматха тюбегенбиз.

-Сууукъ жерде сыртыбыз бек биринчи нек бузлап башлайды? Кёп ишлесек бахчада, биягъы белибиз нек тутады?

- Биринчиден, аз да къыйналгъанлай, адамны ауругъан жери кесин билдиреди. Сырты тынчайтмагъан адам кесин сууукъдан сакъларгъа керекди. Андан сора да, бир адам бла да тюйюшмей, къууанып, жарып жашаса, саулугъуна игиди. Ачыуланнганлай, саусузну сырт сюегинде нервала биринчи къозгъаладыла. Сизни жюрегигизни къыйнагъан затланы унутуп, аз болсала да, жашаугъузда жетишимлеге ёхтемлене, ышара, къууана жашагъыз.

Кёпле кеслерини саусузла болгъанларын женгдирмезге кюрешип, бахчада къазауат этип ишлейдиле. Сора артда уа «белим тутду» деп, врачлагъа жюрюйдюле. Бел а тутар, кесигизни кючюгюзню билмесегиз, эталлыкъ-эталмазлыкъ ишигизни айырмасагъыз.

Дагъыда сырт сюеклери ауругъанлагъа жаяу жюрюу болушады. Йога, гимнастика да хайырлыдыла, алай кеси аллыгъызгъа кюрешмегиз. Сырт сюекни тёгерегинде шаугютлени кючлендирсегиз, ала аны корсетча къуршоулап, къаты тутарыкъдыла. Жарсыугъа, бир-бирде нейрохирургну болушлугъу да керек болады.

-Жукъларгъа жата туруп, чархыбызны кесибизге тап халда орнатыргъа кюрешебиз. Неге эс бурургъа керекди?

- Биринчиден, энчи тёшек бла жастыкъ алыргъа керекди. Ала тюкенледе сатыладыла. Экинчиден, адамны жукълагъан кезиуюнде аны ич дуниясындан кёп затны кёрюрге болады. Алимле быллай затны эслегендиле: жукълагъан адамла санларын угъай, акъылларын тёшекге жарашдырыргъа кюрешедиле. Бизни къалай жукълап жатханыбыз жашау этиуюбюзню бир амалыды.

Адам, билеклерин, бутларын бюклеп, бир-бирледе уа жастыкъны къучакълап жукълайды. Ол а адам кесини жашауун не зат эсе да бир магъаналы затны тёгерегинде къураргъа сюйгенини белгисиди эм ол затха бойсунууун кёргюзтген шартды. Аллай адамлагъа ырахатлыкъ жетишмейди, ала, бир тюрлю сылтаусуз къайгъырып, тынгысыз болуп тургъанлагъа ушайдыла.

Буруннгулу нарт сёзде «Патчах сыртында, акъылман къабыргъасында, бай а къарнында жукълайды» деп айтылады. Биринчиге амал – адам сыртында тынч-ырахат жатып, къолларын да, бутларын да энишге узатып турууду. Ол адамны бир затдан да къоркъмагъаныны белгисиди. Аллай адамла кеслерин чынтты патчахлагъа жаланда жукълагъан заманларында угъай, кюндюз да санайдыла. Ала ата-аналаны бек сюйген жангыз сабийлеридиле неда алагъа дайым уллу эс бурулуп тургъан балала эдиле. Тёреде болгъаныча, кючлю, кеслери таукел оноу этиучю эм ишни тындырыучу адамладыла.

Къарын юслеринде жатханла бетлерин жастыкъгъа айландырып, билеклерин башларындан ёргерекге, бутларын а энишге узатып тынчаядыла. Нени белгисиди ол? Ала жашауда осал ишледен кеслерин къоруулай билгенлерин. Ала сакъламагъан ишлерине тюберге сюймейдиле, кеслерини тёгереклеринде ишлени тап къураргъа сюедиле, ишде низамны сакълайдыла, башхаланы ол жаны бла бузукълукъларына чыдамсызладыла.

Къабыргъасында, бутларын бюгерек этип, къолларын узатып жукълаучу адам а тюз оюмлугъа, тюз акъыллыгъа саналады, аны дуния бла, тёгерекдегиле бла жарашыулу болгъанына шагъатлыкъ этеди. Ол жашауунда да тап жерни алыргъа сюеди. Аллай адамла сабырлылыкъны, ышаныулулукъну излемлерине бойсунадыла. Ала башхалагъа тюз насийхат этедиле, башха адамны сёзюне да къарайдыла, кеслерине керек жашау кючлени да табадыла, башхалагъа ёпкелемейдиле, келир замандан да къоркъмайдыла, алгъа ышанылукъ бла къарайдыла.

- Сизни акъылыгъызгъа кёре, сырт сюекни аурууларыны тамырлары къайдадыла?

- Эссизликде. Акъылбалыкъ болмагъан сабийле совет жыллада класслада къалай олтуруучу эдиле, эсигиздемиди? Устазла къынгырыракъ олтургъанланы къатларына мычымай жетип, тюзетгендиле. Дагъыда школлагъа врачла келип, сколиозлары болгъанланы баям этип, сабийлени аталарына бла аналарына къалай багъаргъа кереклисин ангылатхандыла.

Жарсыугъа, шёндю профилактика иш бир кесек къарыусуз болгъанды. Заманында бассейннге элтирге, невропатологга барыргъа, багъыу гимнастика бла кюреширге керекди. Проблема бар эсе, ол кеси аллына кетерик тюйюлдю.

-Шёндю сабийле, абаданла болсунла, тынгылы, мардалагъа кёре жукълагъан да этмейдиле, кечге дери кинолагъа къарайдыла, Интернетде олтурадыла.

-Сырт сюек темирден тюйюлдю, анга солуу керекди. Тынгылы, татлы жукъусу болмагъанны саулугъу бузуллукъду, сёгюллюкдю. Ишлей билген – аламатды, алай кереклисича солумагъан жашауун къысхартады. Саныгъызны-чархыгъызны сезерге, эшитирге юйренигиз. Хар адамны саулугъу къылыгъы, акъылы бла байламлыды. Сёз ючюн, хар сырты ауругъан адам ауурлугъун тинтгенлей турургъа борчлуду. Артыкъ ауурлукъ сырт сюекге жюкдю.

Не бек сюе эсегиз да жаулу, татлы, ундан хазырланнган затланы, аланы кюн сайын ашамагъыз. Къууурулгъан этден эсе сууда биширилгени игиди, аны да семиз болмагъаны. Жай келе турады, жемишлени-кёгетлени хайырлары бла субай болургъа алай къыйын тюйюлдю.

Ушакъны **БАЙСЫЛАНЫ Марзият** бардыргъанды.

Китапхана

ОКЪУУЧУЛАГЪА КЕРТИ САУГЪА

Бу кюнледе басмадан белгили малкъар жазыучу Шауаланы Хасанны «Жаралы ёмюр» деген китабы чыкъгъанды. Ары аты айтылгъан, чыгъармаларын халкъ сюйюп окъугъан миллет прозаны устасыны эки чыгъармасы киргендиле - «Жаралы ёмюр» эмда «Ыйыкъны ахыр кюню» деген романлары.

XX ёмюрге кёп тюрлю ат атагъандыла жазыучула, поэтле да. Ол, адам улугъа санаусуз, элпек берген сынауланы эсге алгъанда, бек къыйын кезиуледен бири болгъанды. Хасан да ол ёмюр берген зарауатлыкъланы айтады анга атагъан аты бла. Ол сёзлени чыгъарманы биринчи бетинде баш жигити Абай айтады, алай а романны ахырына дери ол заманда жашагъанланы къууанчлары, жарсыулары, бушуулары, кертичиликлери, экибетлиликлери бла бирге айланады окъуучу.

Романда иш Октябрь революциягъа дери жыллада башланып, андан арысында халкъыбыз жашау чюйреликлеге къалай тюбей баргъаны, алагъа не магъана бергени, аладан не дерс алгъаны да саналады, хар бир ол сагъыннган, болгъан иш эсде къалырча суратланады. Хасанны жигитлери, керти да, ол заманны таулу кишилерича, алай толу, магъаналы бериледиле этген ишлери, оюмлары бла бирге. Россейге сабийлей кетип, анда жашап, окъуп, дуниялыкъдан билим алып къайтхан Абай, аны атасы, бир бёлек жылны элге оноу этип тургъан Жандар, сора дагъыда халкъларыны тамблагъы кюнлерини юсюнден къайгъы этген эслиле, аны атын айтдыргъан адамла – Сотталаны Ахия, Орусбийланы Хамзат, Даниял...

Романны бир-бир жигитлери таныулудула. Суратлау чыгъарманы къуралыу къылыгъында бола келгенича, автор алагъа башха, атлары букъдурулгъан жигитлени да къошхан болур, алай бла ол заманны жашау болумун толу кёргюзтюрге итинип. Болсада таныладыла Хасанны бир къауум тарыхха кирген жигити.

Ол жылланы иги адетлери да суратланадыла чыгъармада – эл адамыны бир бирге къайгъырыуу Жандарны къарыусузлагъа жашау журт, мал орунла ишлерге агъач бёлгенинде, таш жыйып, къолларындан келмегенлеге юйле къалатханында кёрюнеди. Аны жаратмагъанла, эл таматагъа къажау сюелгенле да чыгъадыла. Сёз ючюн, элни бийи Орусбийланы Къаншаубий, элни эфендиси Ахмат улу Ахмат, аны жашы Талип.

Палах Абайгъа аны юйюнде сыйланыучу Талипден келеди – ол сюйген къызы Келеметланы Ариука сабийлиги биргесине ётген, Россейде уллу билим алып келген Абайны сайлагъанын кечмеди. Былайда автор саясат болумла жашауну тюрлендиргенликге, адамны ич къурамы тюрленмегенин, заман къалай болса да – къазауат, уруш, башха сынау – сюймеклик да, кюймеклик да, зарлыкъ, тарлыкъ да жашап тургъанларын ачыкълайды.

Ата журтха сюймекликни юлгюсю уа – Тюркге кетип жашаргъа, тёрт жашын да Тюркде баргъан уруш жоюп, андан артха къайтып келген Алемей – Жандарны къарындашыды. Ол «Бахсан таулада уучудан къачхан кийикге» окъуна сукъланнганын айтады сагъышларында киши жеринде, хапар айта келгенде. Аны ол термилиуню келтиреди Алемейни артха, ата журтуна, анда ол ахыр ышыгъын табарча.

Романны «Юреди къаллым» деген экинчи кесегинде уа къыралда саясат тюрлениуле башланадыла. Орусда болгъан къатышлыкъ тау эллеге да жетеди. Былайда автор ол уллу бурулуш ёмюрюн тауда ётдюрген адамны окъуна къалай тюрлендиргенин айтады – ким, жангы власть оноу берген Даниялча, къатыды, жандауурсузду, партия ючюн кишиге хурмет этмезлик болады. Аллайланы хаталарындан миллетибизни менме деген жашлары жоюлгъандыла, сибирлик болуп. Романны башха жигитлери уа, Абайча, Рыпхатча, Сотталаны Салихча, адамлай къаладыла. Властьны душманлары ачыкъ, жашырын урушла этедиле.

Шауа улуну «Ыйыкъны ахыр кюню» деген романы уа (алда повесть деп берилип турса да, илмучула анга сюжет ызыны толулугъу, анда баргъан ишлени кенглиги ючюн роман дегендиле), халкъыбызны къыйын кезиую -кёчгюнчюлюкге жораланады. Мында жазыучу бир таулу юйюрню – Сафарны юйюрюню къадарыны юсю бла саулай да малкъар халкъ, башха бизнича сюргюн къыйынлыгъын сынагъан миллетлени кёрген къыйынлыкъларын бирикдиреди.

Чыгъарманы сюжет ызы былайды: Сафар аликъа урушдан къайтмагъанды. Мадинахан, юйюрю бла кёчгюнчюлюкге тюшюп, жол къыйынлыгъын кётюралмай ёледи да, сабийлери къыргъыз элде тёгюлюп къаладыла. Энди повестьны майданына чыгъарыкъ бары адамланы сыфатлары ол ёксюз сабийлеге къалай къарагъанларына кёре ачыкъланырыкъды. Аланы араларында эр кишиле, тиширыула да, къыргъызлыла, таулула да бардыла. Сафарны туугъан къарындашы Харун да.

Хасан огъурлу къарт Дахир бла аны къатыны Жамийни, эл школну директору Эргешни, буруш акъыллы устаз къыз Раузатны, къарындашы Харунну юй бийчеси Ханифаны, къызлары Кулинаны бла Фатиматны сыфатларын, ишлери, жашау къылыкълары бла байламлы суратлай, эсде къалырча этгенди. Дахир бла Жамий къыйынлыкъда Сафарны ёксюз сабийлерине къайгъырадыла. Аланы аналары Мадинахан къыйын ауругъанда, аталыкъ, аналыкъ этедиле.

Эргеш, урушдан жаралы болуп къайтхан Сафарны школгъа алып, аны аягъы юсюне этерге, сабийлерин табарына болушады. Алай бла повестьны бары жигитлери ёксюз къалгъан юйюр бла байламлыдыла, кёчгюнчюлюк бир жерде да жалан кёчген халкъны къыйынлыгъы болуп къалмагъанын ачыкълайдыла.

Шауаланы Хасанны чыгъармаларында, жашауда болгъаныча, чамла, халкъ жырла, ийнарла да бардыла. Кязим хажини бла жырчы Сымайылны халкъ ауузунда жюрюген назмулары да жасайдыла аны чыгъармаларын.

Бу китап окъуучулагъа керти саугъа болгъаны туурады.

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Болгъан иш

Ата сыры жашында

Арт къауум жылда бир сабийни ёсдюрген окъуна тынч тюйюлдю. Иш – жокъ, иши болгъанланы уа хакълары – аз. Ол себепден болур жаш адамларыбызны юйюр къураргъа ашыкъмагъанлары да.

Алай сабийле ёсдюргенни ауарасындан къоркъмагъанла, хар туугъан баласын уллу насыпха тергегенле да халкъыбызда бардыла. Ала былай оюм этедиле: саулугъум аман тюйюл, къолум, аягъым бар, эринчеклик этмесем, къалай жалчыталмам сабийлерими. Аналары да бош туруп турмаз... Алисолтан жашланы ол къауумунданды, аны сакъалына акъ кирип да башламагъанды, беш сабийи уа арбазда ойнайдыла. Уллусу Омар быйыл тогъузунчу классха барлыкъды. Сабийни кеси ёсе баргъанча, анга этилген къоранчла да кёбейе барадыла. Къырал а оналты жылдан сора анга берилген болушлукъну тыйып къояды.

Алисолтан эрине, арый–тала билмей ишлейди. Машиналагъа къарап, бузулгъанларын къурап, кече уа къалауурлукъ этип, хар алгъан сомчугъун юйюне келтиреди. Ыйыкъны ахырында нёгерлери: «Кел, бирге олтурайыкъ, солугъан да бир эт. Не кёп ишлесенг да, шёндю сабийле «манга-манга» деп турлукъдула ансыма кёрюрсе, ыспас этселе, аурусанг, жарсысанг»,-деселе да, унамагъанды. Къызгъанчдан угъай, ахчаны зырафына къоратыргъа сюймегенден. Ишчи нёгерлери да ол болумну ангылап, кёллерине тиймегенди. Алай аны юсю–башы да аладача болмагъанын эслемей тюйюл эдиле.

...Жаш адамланы шёндю эслери – акъыллары да тюрлю-тюрлю гаджетлеге бурулупду. Ууакъ сабийлени окъуна къолларындан – телефонла, алада уа–кёп тюрлю оюнла. Омар окъугъан классда уа жашлада, къызлада да арт заманда чыгъа келген багъалы телефонла. Жангыз да анда – эски (кнопкалы) телефон. Классны жашы-къызы да бир бирлерине телефонларын кёргюзтюп махтанадыла.

Лаура уа, Омар эрттеден бюсюреген къыз, бир жол жашха былай айтды (ариула, эркин ёсгенле адамны жанына тиер айтханыбыз деп ангыламайдыла): «Омар, сизни юйге да ахча къытлыкъмы киргенди, сени телефонунг къаллайды? Аллайны шёндю къарт ыннала да жюрютмейдиле».

Аны сёзлери жашны жюрегин бек къыйнадыла. Бютюнда къызны айтханын эшитип, тенглерини кюлгенлери. Ол кюн атасындан жангы» телефоннга ахча тиледи. Биле эди атасы ишде къалай къыйналгъанын, уллу юйюрню кечиндиргенин тынч болмагъанын да. Алай тенглериндеча телефону болурун а бек сюйдю, Лауранны да аман тилин тыярча.

Атасы угъай демеди. «Хо, тамбла ишими юсю бла ахчачыкъ тюшерикди да, сен школдан сора мени ишлеген жериме келирсе да, ахча берирме, болжалгъа салмай, телефонла сатыучу салоннга барып сайларса», - деди. Омар а асыры къууаннгандан кече хазна жукълалмай чыкъды. Школдан сора мычымай атасыны ишлеген жерине жетди. Ол а жюк ташыучу машинаны тюбюне жатып, несин эсе да къурай тура эди. Жашын кёрюп, ахча курткасыны ич хуржунунда болгъанын айтды.

Къууанчыны чеги жокъ – жаш адамла не гитче затчыкъгъа да къууана биледиле, жарсый да, уллайгъанда да алай болса эди... - энди тамбла кёрюрле аны жангы, жылтырагъан телефонун, Интернети да, тюрлю-тюрлю функциялары да болгъан...

Алай жашны кёзюне ишлей тургъан атасыны аягъында чурукълары илиндиле. Ала уа – эскиле. Бирини олтаны айырылып, темир чыбыкъ бла тигилгенге ушашлы, жер–жеринден байланып. Жылтыргъан чындайындан а баш бармагъы къарап, къоллары уа билеклерине дери машина жаугъа боялып, къап-къара...

- Омар, бар, кеч болма. Мен юйге бюгюн барлыкъ болмам, хар затха сен иги къара. Къалауурлукъ ишимде бюгюн мени кезиуюмдю, - деди. Жаш да, бир зат акъылына келип, таукел тюкенле таба атланды. Ма телефонла сатхан салон, кир да, сайла. Алай ол ары бурулмай, къарагъан окъуна этмей озду. Арлакъда аякъ кийим сатылгъан тюкеннге кирди да, ёлчемине кёре атасына чурукъла алды, къалгъан ахчагъа уа – ариу кёлек бла костюм.

Жангы телефон алыргъа итиннгенинден бир жукъ да къалмады, аны къой, жюрегине бир хошлукъ келип, ол кеси кесине ыразы болду. Телефонсуз да къалмады, жашы бла асыры ёхтемленнгенден кёлю кекге жетген ата мадар тапды анга. Алисолтан оналтыжыллыкъ жашы, сабийликден чыгъып, киши мардасына киргенин ангылап къууанды. Эртте заманда иги жашха улан деп бош айтхан болмазла.

ТЕМУККУЛАНЫ Адил.
Огъары Малкъар эл.

Шартла

Белгили актёрладан тукъумларын къайсылары тюрлендиргендиле

Быллай шартланы саны аз тюйюлдю. Сёз ючюн, Андрей Миронов школда атасыны тукъум атын жюрютгенди – Менакер. Артда уа, анасыныкъын алып, Миронов болгъанды. Фаина Раневская паспортунда Фанни Фельдман эди. Кино жомакълада Баба-Яганы ойнагъан Георгий Милляр а де Мильё деген француз бий тукъумдан чыкъгъанды. Сабийлигинде окъуна къуллары болгъан Георгий, 1917 жылда октябрьден сора атын букъдуруп, Милляр болады.

«Экипаж» кинофильмни жулдузу Александра Яковлева жаратылгъанлы да Иванес тукъумну жюрютгенди. Атасы бла анасы айырылгъанларындан сора уа аны ёсдюрген аммасыны тукъумун алгъанды. Леонид Утёсов карьерасын кесини Вайсбейн тукъуму бла башлагъан эди. Артда театрладан биринде псевдоним къура дегенлеринден сора уа, тюрлендирип, Утёсовча алай белгили болгъанды. Театрда биринчи рольларын Зиновий Гердт керти тукъуму бла ойнап башлагъан эди – Храпинович. Ызы бла уа драматург А. Арбузов анга ол псевдонимни къурайды.

Оноу

Къырал болушлукъну – «бир терезе» амал бла

Россейни Правительствосуну айныту институтланы ишлерин игилендириу жаны бла буйругъу бла быйыл апрельде «Шимал Кавказны айнытыуну корпорациясы» эмда «Эльбрус курорт» акционер общестоволаны ишлерин тохтатхандыла. Аланы борчларын энди айнытыуну бирикдирилген институту толтурлукъду. Ол «Шимал Кавказны курортларыны» мурдорунда ишлерикди, деп билдиргендиле бизге КСК-ны пресс-службасындан.

Бу жангы структура курортлада инфраструктураны игилендириу, энчи экономика зоналаны ишлерине башчылыкъ этиу жаны бла борчланы тамамларыкъды. Экономикада, туризмде, промышленностьда, эл мюлкде инвестиция проектлени жашауда бардырыугъа ахчаны юлешиу да аны жууаплылыгъындады.

Эки акционер обществону да бирикдириуге надзор органла эркинлик бергендиле. Компанияланы директорларыны совети, акционерлерини болжалдан аллы жыйылыулары бардырылгъандыла. Аны бла бирге КСК-ны бла КРСК-ны ишчилерин къысхартыу, Шимал Кавказны курортларыны къошакъ акцияларын къырал эсепге салыу мадарла толтурулгъандыла.

Жууукъ кезиуде акционерлени жыйылыуларында айнытыуну бирикдирилген институтуну уставыны жангы редакциясын къабыл кёрлюкдюле, аны уставной капиталы эм аты тюрлениригдиле.

Эсигизге салайыкъ, «Шимал Кавказны айнытыуну корпорациясы» 2010 жылдан бери ишлейди. Аны баш борчу регионда инвестиция болумну игилендириу, инфраструктура проектлени тамамлауду. Бу кезиуде корпорация 16 инвестиция проектге ахча бёлгенди.

«Шимал Кавказны курортлары» общество да 2010 жылда къуралгъанды. Аны иши турист-рекреация жерлени айнытыу, СКФО-ну субъектлеринде турист-кластерге башчылыкъ этиу бла байламлыды, ол санда Къарачай-Черкесде «Архыз», «Чеченде «Ведучи» эм Къабарты-Малкъарда «Эльбрус» курортлада.

Экспертлени акъылларына кёре, Шимал Кавказны айнытыуну бирикдирилген институтун къурау къырал болушлукъну «бир терезе» амал бла тамамларгъа онг берлики, ол санда гитче эм орталыкъ бизнесни субъектлерине себепликни.

Шимал-Кавказ къырал университетни ректору Дмитрий Беспаловну айтханына кёре, регионну айнытыу жаны бла къырал программала КСК-ны, КРСК-ны эмда «Посети Кавказ» фондну юслери бла толтурулгъандыла. «Бирикдирилген институт регионда болгъан битеу онгланы, республиканы айнытыуну стратегияларын бирикдирлиги магъаналыды. Бу ишге Шимал Кавказны вузларыны кёп болмай къуралгъан консорциумун къатышдырыргъа керекди. Алай бла институт бла консорциум эксперт-аналитика ишни бардыраллыкъды, инвестиция стратегияланы сюзаллыкъды»,-дегенди ол.

ТИКАЛАНЫ Фатима
хазырлагъанды.

Сатыу-алыу

Предпринимательликге кёллендирир муратда

Аш-азыкъ жаны бла къоркъуусузлукъну жалчытыр, предприниматель болургъа итиниулюкню тирилтир эмда адамланы кеслерине иш къураргъа кёллендирир, халкъны къолайлыгъын игилендирир ючюн, дагъыда бизде чыгъарылгъан товарланы сатаргъа себеплик этер мурат бла быйыл 30 январьда РФ-ни Правительствосуну 208-р номерли бегими чыкъгъанды. Анга кёре, республиканы Промышленность, энергетика эм сатыу-алыу министерствосунда белгилегенлерича, регионланы толтуруучу эмда жер-жерли самоуправление органлары сатыу-алыуну къайсы тюрлюлерине да себеплик этерге, бахчалада эмда терек сабанлада ёсдюрюлген битимлени халкъ аслам жюрюген жерледе сатарча орла къурааргъа керекдиле. Андан сора да, адамланы эмда предпринимательство бла кюрешгенлени рыноклада, ярмаркалада, башха жерледе сатыу этерча жерле бла жалчытыргъа тийишлиди.

Саулай айтханда, Къабарты-Малкъарда бюгюнлюкде онтогъуз ярмарка ишлейди, 550-ден артыкъ сатыуалыу объект барды. Жылны кезиуюне кёре аланы саны тюрлене туруучуду. Промышленность, энергетика эм сатыу-алыу министерство тийишли инфраструктурагъа эмда быллай норматив актланы жер-жерли самоуправление органла нечик толтургъанларына кёз-къулакъ болгъанлай турады. Бу ишни эсеплери КъМР-ни Правительствосуна эмда федерал министерствогъа жибериледиле.

УЛБАШЛАНЫ Мурат
хазырлагъанды.

Билдириу

Ётмек бишириучюлеге – субсидияла

КъМР-ни Эл мюлк министерствосундан эки тюрлю субсидиягъа документлени алыуну болжалын созаргъа оноу этгенлерин билдиргендиле. Сёз мында быйыл биринчи кварталда сатып алыннган (ашха жараулу) будайгъа этилген къоранчны эмда ол кезиуде биширилип сатылгъан ётмекни багъасыны бир кесегин (субсидия бла) къайтарыуну юсюнден барады.

Документлени жарашдырып, **27 майда** ингирде сагъат сегизге дери берирге керекди. Аланы министерствогъа электрон халда жиберирге, почта неда МФЦ бла ашырыргъа боллукъду. Соруулары болгъанла министерствогъа ма бу номерле бла сёлешигиз: **40-71-50**, **40-85-73**, **40-94-22**.

ЭРИШИУ

Зауукълу оюнла бла къарыуларын кючлендире

Россейни МЧС-ини «Къоркъуусузлукъну школу» деген проектини чеклеринде Нальчикде «Кизиловка» турист базада окъуучуланы араларында республиканы эришиу къуралгъанды. Аны министерствону регионда Баш управлениясы, республиканы от тюшюуге къажау-къутхарыу службасы, «Къоркъуусузлукъну школуну» регион бёлюмю къурагъандыла.

Эришиуге Къабарты-Малкъарны билим бериу учреждениялларындан 7 команда къатышхандыла, алагъа 13-16-жыллыкъ 60-ха жууукъ сабий киргендиле. Хар къауум 6 адамдан къуралгъанды. Окъуучуланы республикалы министерстволаны бла ведомстволаны, «Аскер къарындашлыкъ» организацияны келечилери, альпинизмни ветеранлары алгъышлагъандыла.

Эришиулени кезиуюнде окъуучула танымагъан жерде жолну къалай табаргъа кереклисин кёргюзтгендиле, палаткала жайгъандыла, альпинист снаряжениени болушлугъу бла чурумлу таулу жолда баргъандыла, ачыгъаннга биринчи медицина болушлукъ этгендиле, от ёчюлтюу эстафетагъа, тюрлю-тюрлю конкурслагъа къатышхандыла. Алай бла салыннган борчланы жетишимли тамамлагъандыла. Судьяла эришиуню эсеплерин чыгъаргъынчыгъа уа, МЧС-чиле уа гитче къонакъларын эшикде жарашдырылгъан аш-азыкъ бла сыйлагъандыла.

Жюрини оноуу бла биринчи жерни Жангы Малкъарны орта школундан «Къаплан» команда алгъанды. Нальчикни 18-чи номели мектебинден «Отряд – 101» къауум - экинчиле, Прохладна шахарны «Азимуту» уа ючюнчюле болгъандыла. Аланы барысына да кубокла, майдалла, грамотала эм сыйлы саугъала берилгендиле.

«Къоркъуусузлукъну школуну» регион бёлюмюню башчысы Малкъандуланы Аслан билдиргенича, эришиуню мураты жаш тёлюню арасында саулукълу жашау бардырыуну оюмларын жайыу, альпинист спортну айнытыуду.

ХАБИБУЛЛАХЛАНЫ Зульфия.

ЖКХ

Кёк отлукъну эсеплейдиле, керекли жерге билдиредиле

«Газпром межрегионгаз Нальчик» эм «Газпром газораспределение Нальчик» компанияланы ишчи бригадалары, бирлешип, кёк отлукъну эсеплеген жангы приборла орнатып башлагъандыла. Бу кюнледе Хасанияда юч юйге салыннгандыла аллай затла. План бла энтта да 46 счётчик алышындырыллыкъды.

Компаниялада айтханларына кёре, жангы счётчикле неллай бир газ къйдюрюлгенин абонент службагъа кеслери билдирип турлукъдула. Газ оборудование кесини диагностикасын этип, тапсыз ишлегенин кёрсе, аны да билдирликдиле. Алай болса, диспетчер ол юйге газ барыуну тыярыкъды. Абонентле да неллай бир газ къйдюргенлерин смартфонларында программагъа къарап кёраллыкъдыла.

Быллай система республикада 2011 эм 2016 жыллада сегиз элде хайырланылып башланнган эди. Ол кезиуледе битеу да жети минг счётчик орнатылгъанды.

ОМАРЛАНЫ Мурат
хазырлагъанды.

Тхэквондо

Наркотикледен кери турур ючюн

«Спорт наркотиклеге къажауду» деген чакъырыу бла Нальчикни Универсальный спорт комплексинде тхэквондону олимпиада тюрлюсюнден СКФО-ну биринчилиги бардырылгъанды. Анга округну регионларындан 12-14-жыллыкъ спортчула къатышхандыла.

Къабарты-Малкъарны командасы битеу да 20 майдал – 6 алтын, 6 кюмюш, 8 домакъ – къытханды. Кеслерини ауурлукъ къауумларында Асанланы Дарина, Дамир Гусейнов, Астемир Губжоков, Диана Иванова, Кантемир Бицуев, Элина Тхамакова хорлагъандыла. Экинчи жерлеге Созайланы Артур, Казбулат Казанчев, Хаджиланы Сальма, Лия Вакашева, Адам Байрамов, Рианна Кумахова чыкъгъандыла. «Домакъланы» Трамланы Дарья, Эмилия Гятова, Алим Диков эм башхала алгъандыла.

Бу эришиуде хорлагъанла Россейни биринчилигине къатышырыкъдыла, ол а 9-15 июньда Белгород шахарда боллукъду.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Фестиваль

Хунерлерин тийишлисича кёргюзталгъандыла

«Ёмюрлюк адет-тёрелени сакълай» деген ат бла бардырылгъанды алгъаракълада Черкесскде Сахна искусствону халкъла аралы фестиваль-конкурсу. Эришиуге Шимал Кавказны регионларындан эм иги жырчыла, инструментледе согъуучула эм тепсеучюле жыйылгъандыла, битеу да бирге 400 адам чакълы бир.

Аланы араларында башха-башха жыл сандагъы сабийле, жашла эм абаданла: солистле, самодеятельный эм профессионал къауумла. Жыйылыуну борчлары Россейни маданият жашауну кёп миллетли ёмюрлюк адет-тёрелени сакълау эм айнытыуду, чыгъармачылыкъ байламлыкъланы къурауду, жаш фахмуланы, сабий эм жаш тёлю къауумланы кёллендириудю, аланы инсан эм социал тириликлерин ёсдюрюудю.

Конкурсчуланы усталыкъларына вокал эм инструментал музыкада, хореография искусствода багъа берилгенди. «Эстрада жырлау» ызда хунерлерин кёргюзтгенлени араларында Темирлан Садыгов эм Марьям Кокова – Тырныауузда Къулийланы Къайсын атлы маданият юйню «Сопрано плюс» креатив вокал студияда юйреннген жаш бла къыз да – болгъандыла. Аланы халкъла аралы эм битеуроссей вокал конкурсланы лауреаты Гузийланы Джаннет юйретеди.

Сабийле, аслам эришгенлени араларында абызырамай, кеслерин кёргюзте билгендиле, алай бла жетишимли да болгъандыла. Тёрт жыл вокал бла кюрешген Темирлан «До-мажор» къауумданды, халкъла аралы эришиуледе алчы болгъанлай турады, анга багъа бичгенле Валерий Меладзени «Вера» деген жырын айтханы ючюн биринчи жерни тийишли кёргендиле.

Марьям «Сопрано плюс» студияда жаланда бир ненча ай юйренеди, «Соло-дебют» номинацияда кесин кёргюзтгенди. Ол, Евровидение-2005 сабий конкурсда хорлагъан Ксения Ситникни репертуарындан «Мальчишки из 8 «Б» деген чыгъармасын айтып, экинчи даражалы диплом бла саугъаланнганды. Жаш артистле экиси да Тырныаууздa 1-чи номерли лицейни 4-чю классында окъуйдула.

ТЕМИРЛАНЫ Анатолий.

СУРАТДА: жаш конкурсчула жюрини келечиси бла.

Театр

Сахнада – ёмюрледен бери жарсытхан жууапсыз соруула

Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театр сахна искусствону сюйгенлени Ж. Ануйну пьесасына кёре салынннган «Антигона» деген спектакльге чакъырады.

Оюн **2021 жылда 27 майда** «Къулийланы Къайсын атлы Малкъар къырал драма театрда» (Балкарская,2) кёргюзтюлюнюрюкдю.

19:00 сагъатда башланырыкъды.

Соруулары болгъанла бу телефон номерлеге сёлешсинле: **8 928 702-12-10; 8 928 668-29-55.**

Газетни келир номери 25 майда чыгъарыкъды.

Сёзбер

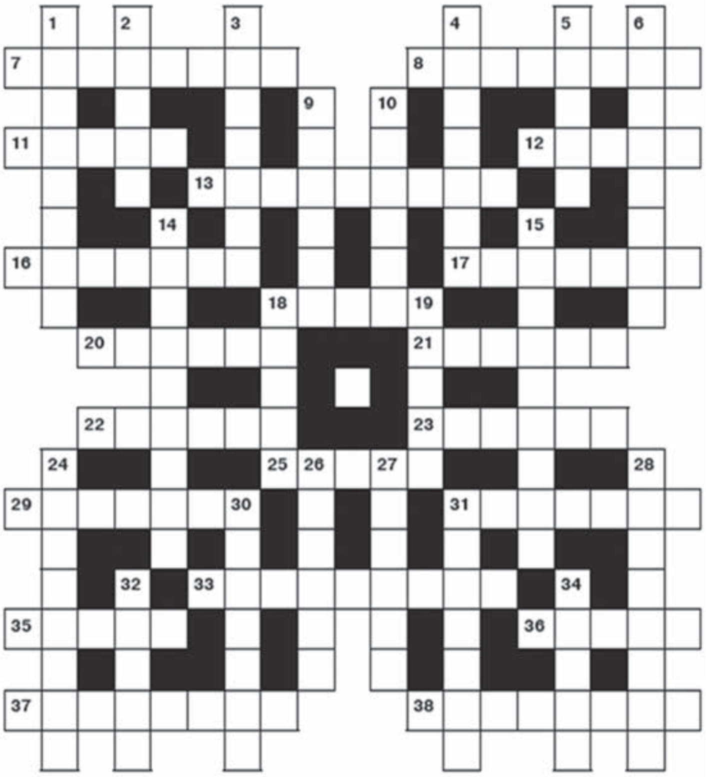

ЭНИНЕ: 7. Къанатлы. 8. Узун сабакълы гюл. 11. Къошагъы болмагъан алтын, кюмюш. 12. Аягъынгы ёргереги. 13. Бахсан ауузунда тау. 16. Жангы келин аны артына бугъады. 17. Намыс этиу. 18. Уллу гебен. 20. Суу арыкъ. 21. Бузоуу ёлюп, ийнек сют бермесе, аны алдаргъа бузоу териден бла саламдан этилген гинжи. 22. Ахшылыкъ. 23. Къайыкъчыланы эришиулери. 25. Жаш композиторубуз Малкъондуланы ... . 29. Жаз башы къар. 31. Жер къыдыргъан адам. 33. Башхадан билеклик сакълау. 35. Як малны бизде аты. 36. Бичен этиуде амал. 37. Ашыгъышлы деген магъанада жюрюген сёз. 38. Буруну къынгыргъа алай да айтадыла.

ЁРЕСИНЕ: 1. Эгечни билеги. 2. Этден этилген аш. 3. Къат-къат сыдырып ашалыучу гыржын. 4. Тенгиз жагъасы жайда аладан толуду. 5. Ёлет ауруу. 6. Батырлыкъ. 9. Бал чибинни «юйю». 10. Ташлы-талачыла аланы жыйып, къакълап, къууандырадыла ашаучуланы. 14. Бир затны башхадан айырма этген ышанла. 15. Къырал законланы ала чыгъарадыла. 18. Таулулада анагъа алай айтханла да бардыла. 19. Сабийни бетинде батыучугъу орналгъан жер. 24. Тёлю этерге онгу болмагъан ёгюз неда аман къылыгъы бла кесин эриши кёргюзтген адам. 26. Таулу жашчыкъла аны къарда буруп ойнайгъандыла. 27. Къан жууукъла. 28. Неден да ол юлюшсюз къалады дейдиле. 30. Ырысхыгъа тама баргъаны. 31. Аллай къалагъы барды хар адамны да. 32. Сохан, турма ёсген бахча. 34. Аны тюйюп тепсегенле, жилягъанла да боладыла.

ГАЗЕТНИ 52-чи НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАННГАН СЁЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

Энине: 1. Шаркъ. 3. Асаба. 6. Аума. 8. Къартлыкъ. 9. Жасаныу. 11. Ана. 13. Окъа. 15. Чек. 17. Рум. 19. Къая. 21. Ант. 22. Нюр. 23. Ариулукъ. 24. Жаз. 26. Къаз. 27. Агъа. 29 Тау. 30. Тёш. 31. Жан. 32. Бал. 37. Солакъай. 39. Хамакур. 42. Ласт. 43. Хыйла. 44. Къарс.

Ёресине: 1. Шакъы. 2. Къут. 3. Атыш. 4. Ат. 5. Алам. 6. Ата. 7. Ауущ. 10. Ёзен. 12. нарт. 14. Къоян. 16. Къалжа. 18. Марда. 19. Къууут. 20. Ораза. 25. Заба. 26. Къула. 28. Тёбе. 33. Осал. 34. Чарх. 35. Жара. 36. Ырыс. 38. Аят. 40. Аякъ. 41. Ай.

Учредительле: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствосу

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш редакторну орунбасары)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат, (баш редакторну орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - **42-63-01**. Баш редакторну орунбасарлары - **42-38-21**, **40-04-82**. Жууаплы секретарь - **42-66-85**.
Секретариат **- 40-93-62.** Корректорла **- 42-63-52.**

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда **2016** жылда **19 декабрьде** регистрация этилгенди.

Регистрация номер **—ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532**

Газетни басмагъа “КъМР-Медиа” ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет “Издательство “Южный регион” ООО-ну типографиясында басмаланнганды.
Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графикге кёре
19.00 сагъатда къол салынады.
20.00 сагъатда къол салынннганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Байсыланы Марзият - дежурный редактор, Кучукланы Сафият, Кетенчиланы Зульфия - жууаплы секретарьны орунбасарлары; Зезаланы Лида (1,2,3,4-чю бетле), Баллиланы Феруза (9,10,11,12-чи бетле) - корректорла.

Тиражы **1234** экз. Заказ № **1075**

Багъасы 15 сомду.

РЕДАКЦИЯНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5

электрон почтасы:
elbor_50@mail.ru